

Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft gaf toen medio juni het CDK de nogal botte instructie om per 1 oktober het totaal der ziekenrantsoenen te halveren.

In de paragraaf over de visserij vermeldde wij dat opvarenden van vissersschepen uit de vangst officieel, d.w.z. buiten de distributie om, vijf kilo vis mee naar huis mochten nemen (dat werden er in feite vijftien). Die bepaling was onderdeel van een algemene regeling: allen die agrarische bedrijven bezaten dan wel als bakker of slager werkzaam waren, golden als z.g. zelfverzorgers; met hun gezinsleden hadden zij, wat de waren betrof waarmee zij rechtstreeks te maken hadden (veehouders bijvoorbeeld met melk, boter en kaas), recht op hogere rantsoenen: zij behielden een deel van de productie voor eigen gebruik. Zo was het ook aan akker- en tuinbouwers officieel toegestaan, een klein deel van de oogst te behouden. Landarbeiders mochten van de oogst 25 kilo graan per gezinslid mee naar huis nemen.

Wij achten het aannemelijk dat men zich van al die normen van den beginne af niet veel aangetrokken heeft. Boeren en landarbeiders hadden in elk geval voldoende te eten en van de daling van de brood- en vleesrantsoenen hadden de bakkers respectievelijk de slaggers geen last. Zij konden zich allen over de gehele linie of ten aanzien van bepaalde levensmiddelen redden. Het waren de 'normale verbruikers' die in moeilijkheden kwamen. Wanneer wij dan ook in een vorige paragraaf ten naaste bij becijferd hebben, welk percentage van de in ons land geproduceerde levensmiddelen door export naar Duitsland en door leveranties aan de *Wehrmacht* verloren ging voor de 'Nederlandse consumenten', dan moet de lezer nu wel bedenken dat die consumenten niet één groep vormden. Van de aardappelooft '43-'44 bijvoorbeeld, ging vermoedelijk 15% naar de Duitsers toe, maar van hetgeen toen restte voor de 'Nederlandse consumenten', bleef 16% bij de 'zelfverzorgers', ging 4% extra naar de personen toe die zware, zeer zware of langdurige arbeid verrichtten en was nog eens 3% nodig voor de bonloze bijvoeding der industrie-arbeiders.

In verschillende publikaties zijn overzichten verschenen van het verloop van de rantsoenen en is ook nauwkeurig berekend wat hun calorische waarde was¹ - wij willen er hier slechts uit weergeven dat de 'normale

¹ Een overzicht van de totale hoeveelheden der gerantsoeneerde levensmiddelen per persoon en per jaar, naar de verschillende 'rantsoeneringsgroepen' ingedeeld, vindt men op de pagina's 252-54 van de *Economische en sociale kroniek der oorlogsjaren 1940-1945*. Dezelfde uitgave bevat op pag. 257 een tabel van het totale jaarlijkse verbruik op de consumentenbonnen en op pag. 259 een overzicht van de calorische